

ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНІВ

ОСНОВЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ РЕГИОНОВ

STRATEGIC MANAGEMENT PRINCIPLES OF ECONOMIC SECURITY IN THE REGIONS

У статті досліджуються засади стратегічного управління економічною безпекою регіонів. Під стратегічним управлінням економічною безпекою регіонів розуміється певний стратегічний план дій, який спрямований на розвиток економіки регіонів, що, у свою чергу, проявляється у розвитку соціальної, культурної та інших сфер діяльності регіонів.

Обґрунтовано, що стратегічне управління економічною безпекою регіонів повинно розроблятися та впроваджуватися відповідно наступних принципів: системності, закономірності, плановості та безперервності, взаємодії.

З'ясовано, що впровадження стратегічного управління економічною безпекою регіонів зумовлено тим, що: існує та поглиблюється диференціація у економічному регіональному розвитку; спостерігається низька ефективність реалізації розроблених стратегій регіонального економічного розвитку; існує неповне та неефективне використання наявних ресурсів для протистояння зовнішнім загрозам та ризикам. Визначено особливості стратегічного управління економічною безпекою на регіональному рівні по відношенню до національного.

У статті доведено, що на процес управління економічною безпекою суб'єктів регіонального розвитку впливають детермінанти мезо- та макрорівня, які дають можливість врахувати: територіальні, політичні, економічні, соціальні, технологічні, інституціональні та природно-екологічні аспекти економічної безпеки. Впровадження стратегічного управління економічною безпекою регіонів допоможе: зменшити ступінь диференціації розвитку регіонів; стимулювати розвиток тих регіонів та територій, які з певних об'єктивних причин не можуть працювати в режимі саморозвитку.

Ключові слова: *стратегічне управління, економічна безпека, економічний розвиток, регіон, ефективність*

В статье исследуются основы стратегического управления экономической безопасностью регионов. Под стратегическим управлением экономической безопасностью регионов подразумевается определенный стратегический план действий, направленный на развитие экономики регионов, что, в свою очередь, проявляется в развитии социальной, культурной и других сфер деятельности регионов.

Обосновано, что стратегическое управление экономической безопасностью регионов должно разрабатываться и внедряться в соответствии со следующими принципами: системности, закономерности, плановости и непрерывности, взаимодействия.

Установлено, что внедрение стратегического управления экономической безопасностью регионов обусловлено тем, что: существует и углубляется дифференциация в региональном экономическом развитии; наблюдается низкая эффективность реализации разработанных стратегий регионального экономического развития; существует неполное и неэффективное использование имеющихся ресурсов для противостояния внешним угрозам и рискам. Определены особенности стратегического управления экономической безопасностью на региональном уровне по отношению к национальному.

В статье обосновано, что на экономическую безопасность субъектов регионального развития влияют детерминанты мезо- и макроуровня, которые дают возможность учесть: территориальные, политические, экономические, социальные, технологические, институциональные и природно-экологические аспекты экономической безопасности. Внедрение стратегического управления экономической безопасностью регионов поможет: уменьшить степень дифференциации экономического развития регионов; стимулировать развитие тех регионов и территорий, которые по определенным объективным причинам не могут работать в режиме саморазвития.

Ключевые слова: стратегическое управление, экономическая безопасность, экономическое развитие, регион, эффективность

The article deals with the principles of strategic management of economic security in the regions. Under the strategic management of economic security refers to a regional strategic plan, which aims to develop the regional economy, which in turn manifests itself in the development of social, cultural and other spheres in the regions.

It is proved that strategic management of economic security in the regions should be developed and implemented in accordance with the following principles: consistency, regularity, continuity planning and interaction.

It was found that the introduction of strategic management of economic security in the regions caused by the fact that: it exists and deepening the regional differentiation in economic development; it is observed low efficiency of the developed strategies for regional economic development; it exists incomplete and ineffective use of available resources to counter external threats and risks. The features of strategic management of economic security at the regional level were determined in relation to the national level.

The article proves that the economic security of regional development impact meso- and macro level determinants that enable to consider: territorial, political, economic, social, technological, institutional and natural environmental aspects of economic security. Implementation of the strategic management of economic security regions will: reduce the degree of regional development differentiation; encourage the development of those regions and territories, which from some objective reasons can not operate in a self-development.

Keywords: strategic management, economic security, economic development, region, efficiency

Вступ. У сучасних умовах економічного розвитку забезпечення економічної безпеки суб'єктів економіки набуває першочергового значення для розвитку економіки країни. Забезпечення економічної безпеки є основою

суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності країни тощо. Проблеми забезпечення економічної безпеки, у свою чергу, зумовлюють актуальність створення інститутів та механізмів її забезпечення на різних рівнях. Одним із дієвих механізмів забезпечення економічної безпеки може бути впровадження стратегічного управління економічною безпекою на регіональному рівні.

Окремі питання щодо економічної безпеки представлені у працях закордонних науковців А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Д.-С. Мілля, А. Маршалла, А. Пігу, Дж. М. Кейнса, Е. Ласло, А. Маслоу, Р. МакЕлвейна, Р. Міллера, П. Самуельсона та ін.

Вирішенню проблем управління економічною безпекою присвятили свої праці такі вчені, як: О. І. Амоша, З. С. Варналій, А. Й. Гальчинський, В. М. Геєць, О. М. Головченко, А. М. Гуменюк, О. І. Дацій, Я. А. Жаліло, Б. С. Кваснюк, І. В. Криленко, А. І. Сухоруков, М. Г. Чумаченко, М. А. Хвесик, Є. В. Хлобистов та інших.

Але, незважаючи на актуальність даної тематики та велику кількість публікацій, проблема розроблення дієвих механізмів управління економічною безпекою на регіональному рівні як складових забезпечення національної економічної безпеки є недостатньо розробленою та вимагає подальших досліджень, у тому числі у напрямку розробки стратегічного управління економічною безпекою регіонів.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення засад стратегічного управління забезпеченням економічної безпеки регіонів.

Для вирішення поставленої мети були окреслені такі завдання:

- визначення сутності стратегічного управління економічною безпекою регіонів;
- обґрунтування стратегічного управління економічною безпекою на регіональному рівні;
- визначення детермінант процесу управління економічною безпекою на мезо- та макрорівні;
- виокремлення принципів щодо розроблення та впровадження стратегічного управління економічною безпекою регіонів;

Методологія. Під час проведення дослідження щодо стратегічного управління економічною безпекою регіонів було використано загальнонаукові прийоми досліджень та специфічні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах економічної науки. А саме:

- *аналізу та синтезу* – для розроблення напрямів докладання зусиль та принципів стратегічного управління економічною безпекою регіонів;
- *порівняльний метод* – для розмежування детермінант процесу управління економічною безпекою по відношенню до мезо- та макрорівня;

– *логічний метод та узагальнень* – для надання відповідних висновків та практичних рекомендацій щодо стратегічного управління економічною безпекою регіонів.

Результати дослідження. Ефективність управління економічною безпекою регіонів стає вагомим чинником економічного розвитку регіонів за умов стратегічного підходу до визначення та реалізації засад забезпечення економічної безпеки регіонів. Але, необхідно зазначити, що в Україні тривалий час використовували короткострокове кон'юнктурне планування шляхом узгодження надходжень та видатків бюджетів різних рівнів. На наш погляд, для ефективного управління економічною безпекою регіонів необхідно використовувати стратегічний підхід.

Розглянемо більш детально, що розуміють під економічною категорією «стратегія». Аналіз наукової літератури [3; 4, с. 175; 8, с. 98; 10, с. 34; 11] доводить, що існують різні підходи щодо тлумачення сутності поняття «стратегія». Так «стратегію»:

- ототожнюють з планом або його окремими компонентами;
- використовуючи цільовий підхід, трактують як визначення цілей, методів та інструментів їх досягнення;
- визначають як набір принципів для прийняття стратегічних управлінських рішень;
- використовуючи поведінковий підхід, визначають як лінію поведінки суб'єкту господарювання.

Означені підходи, не дивлячись на їх певну полярність, не суперечать один одному, а скоріше наголошують на різних аспектах цього поняття.

Отже, на наш погляд, стратегічне управління економічною безпекою регіонів – це певний стратегічний план дій, який спрямований на розвиток економіки регіонів, який, у свою чергу, проявляється у розвитку соціальної, культурної та інших сфер діяльності регіонів.

Стратегічне управління економічною безпекою регіонів повинно розроблятися та впроваджуватися відповідно наступних принципів:

системності – стратегічне управління повинно враховувати всі складові економіки регіону як певної системи, бути спрямовано на різні напрями забезпечення економічної безпеки як суб'єктів так і об'єктів економічного розвитку регіонів, стратегічні заходи повинні мати системний характер взаємопов'язаних процесів управління економічною безпекою;

закономірності – враховувати закономірності розвитку регіонів та мати інституційне забезпечення;

плановості та безперервності – стратегічне управління повинно мати безперервний характер, напрями щодо забезпечення економічної безпеки повинні не суперечити та узгоджуватися один з одним, відбиватися у регіональних комплексних програмах;

взаємодії – заходи повинні бути спрямовані на забезпечення безпеки розвитку регіонів та супроводжуватися скоординованими діями всіх учасників цього процесу, у тому числі за рахунок доведення інформації до суб'єктів щодо заходів стратегічного управління.

Впровадження стратегічного управління економічною безпекою регіонів зумовлено тим, що:

- існує та поглиблюється диференціація у економічному регіональному розвитку;
- спостерігається низька ефективність реалізації розроблених стратегій регіонального економічного розвитку;
- існує неповне та неефективне використання наявних ресурсів для протистояння зовнішнім загрозам та ризикам.

Виступаючи своєрідною сполучною ланкою між макроекономічною стратегією економічної безпеки на регіональному рівні та державною політикою регіонального розвитку, стратегічне управління економічною безпекою регіонів за своєю суттю є стратегією мезорівня.

Стратегічне управління економічною безпекою на регіональному рівні по відношенню до національного має певні особливості, до яких можна віднести:

- безпосередня близькість різногалузевих регіональних виробників, які спроможні швидко відреагувати на зміни платоспроможного попиту;
- наявність локальних фондів робочої сили із концентрацією специфічних навичок;
- залучення регіональних суб'єктів до транснаціональних мереж;
- розвиток виробничої й соціальної регіональної інфраструктури, що сприяє забезпеченню економічної безпеки.

У свою чергу, стратегічне управління економічною безпекою регіонів допоможе:

- зменшити ступінь диференціації економічного розвитку регіонів;
- стимулювати розвиток тих регіонів та територій, які з певних об'єктивних причин не можуть працювати в режимі саморозвитку.

Стратегічне управління економічною безпекою регіонів повинно спиратися не тільки на фінансові та технологічні ресурси, тобто матеріальні переваги, а й на потенційні інтелектуальні можливості регіонів, враховувати певні пріоритетні напрями в забезпеченні економічної безпеки регіонів, що можуть змінюватися під впливом детермінант процесу управління економічною безпекою на макро- і мікрорівні.

Під терміном «детермінанта» (від грец. *determinans*, *-ntis* – визначальний) в галузі економічної науки частіше всього розуміють певну складову, компоненту, умову, визначник, причину, сукупність елементів, чинник, засіб, що впливає на певний економічний процес, наповнюючи його певним змістом та функціональною спрямованістю [3; 11].

При дослідженнях економічної безпеки частіше всього приділяють увагу не детермінантам, а загрозам, що можуть виникати по відношенню до суб'єктів національної економіки, класифікуючи їх за різними ознаками, у залежності від [1, с. 45; 2, с. 78; 6, с. 39; 7, с. 22; 9]:

- сфер виникнення небезпеки (ресурсній, виробничій, збутовій сферах) фактори;
- природи виникнення (політичні, економічні, екологічні, соціальні, міжнародні);
- відношення до суб'єкту національної економіки (зовнішні або внутрішні);
- можливості виникнення (ймовірні, низькоїмовірні, високоїмовірні);
- часу виникнення (коротко-, середньо-, довгостроковому періоді);
- величини збитків для суб'єктів (катастрофічні, значні, відчутні, незначні);
- впливу щодо об'єкту (майнові, інтелектуальні, фінансові, технологічні) тощо.

На наш погляд, коли досліджується стратегічне управління економічною безпекою регіонів необхідно розглядати детермінанти, оскільки їх вплив може бути як позитивним так і негативним, а також мати синергетичний ефект щодо суб'єктів регіонального розвитку. Також детермінанти процесу управління економічною безпекою необхідно розмежовувати по відношенню до мезо- та макрорівня.

Детермінанти мезорівня, на наш погляд, необхідно розглядати перш за все по відношенню до територіального аспекту, тобто по відношенню до регіонів. До детермінант мезорівня за територіальним аспектом слід віднести такі характеристики регіонів:

- ресурсне забезпечення та потенційні можливості регіонів;
- регіональні особливості;
- розвиток регіональної інфраструктури;
- привабливість регіону (регіональний рівень зайнятості та безробіття; рівень життя в регіоні; інвестиційна привабливість; наявність природних та інших ресурсів; розгалуженість транспортної інфраструктури).

До детермінант макрорівня необхідно віднести:

- політичні детермінанти, що чинять вплив на діяльність суб'єктів економіки (зміни у ринках збуту, у тому числі за кордоном, та постачання ресурсів внаслідок зміни політичної ситуації);
- економічні: вплив макроекономічної ситуації (інфляція, фази макроекономічного циклу, коливання валютного курсу, відсоткової ставки та ін.);
- соціальні: зміни у платоспроможному попиті (рівень життя, обсяги споживання, споживчі уподобання);

- технологічні: темпи науково-технічного прогресу, розроблення та впровадження інновацій (витрати на наукові розробки, стимулювання інновацій);

- інституційні: зміни у нормативно-законодавчій базі (зміну в оподаткуванні, ставках рефінансування та амортизаційних відрахуваннях, зміни у законодавстві підприємницької діяльності);

- екологічні: вплив зміни екологічної ситуації (зміну у параметрах екологічного контролю, кліматичні та екологічні зміни).

Для оцінки детермінант мезо- та макрорівня доцільно використовувати експертну оцінку, а також PEST-аналіз.

Отже, на забезпечення економічної безпеки суб'єктів регіонів впливають детермінанти мезо- та макрорівня, які дають можливість врахувати: територіальні, політичні, економічні, соціальні, технологічні, інституціональні та природно-екологічні аспекти економічної безпеки.

Розробка стратегічного управління економічною безпекою регіонів повинна враховувати:

- основні напрями забезпечення економічної безпеки по відношенню до суб'єктів та об'єктів регіонів відповідно до сформованих цілей, поставлених завдань та запропонованих конкретних дій щодо забезпечення економічної безпеки на основі здійснення комплексу оперативних та довгострокових стратегічних заходів;

- відхилення фактичних результатів від запланованих прогнозних показників розвитку економіки регіону;

- результати постійного моніторингу детермінант процесу управління економічною безпекою та їх можливих змін для своєчасного коригування відповідних заходів в регіонах;

- наявні ресурси та потенційні можливості їх змін щодо забезпечення економічної безпеки регіонів.

Ефективному стратегічному управлінню економічною безпекою регіонів перешкоджають адміністративні бар'єри та корупційна складова економічної діяльності, недовіра суб'єктів господарювання до методів державного управління та реформування економічних відносин тощо.

У свою чергу, стратегічне управління економічною безпекою регіонів сприятиме формуванню конкурентного підприємницького середовища, мотивації органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів господарювання регіонів, ефективному використанню ресурсів тощо.

Висновки. Наукова новизна дослідження полягає у з'ясуванні напрямів стратегічного управління економічною безпекою регіонів, що, на відміну від усталених, враховує принципи стратегічного управління (системність, закономірність, плановість та безперевність, взаємодію), детермінанти процесу управління економічною безпекою по відношенню до мезо- та

макрорівня, що при прозорості й демократичності ухвалення рішень дає можливість не тільки зорієнтуватися на довгостроковий результат, а й сформулювати відповідний баланс інтересів суб'єктів регіонів, поєднати ринкову саморегуляцію та регіональне управління. За таких умов реалізація стратегічного управління економічною безпекою регіонів стане дієвим інструментом, що сприятиме не тільки закріпленню розмежування владних повноважень, але й посиленню ролі і значення регіонального рівня управління економічним розвитком на конкретній території. Під стратегічним управлінням економічною безпекою регіонів розглядається певний стратегічний план дій, який спрямований на розвиток економіки регіонів, який, у свою чергу, проявляється у розвитку соціальної, культурної та інших сфер діяльності регіонів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у впровадженні у діяльність регіональних органів влади стратегічного управління економічною безпекою регіонів, що повинно спрямовуватися на: адаптивність до змін; здатність швидко реагувати на них; використання передових методів регіонального управління.

Подальший напрям дослідження щодо стратегічного управління економічною безпекою регіонів полягає у розробці різних напрямів стратегічних заходів з урахуванням детермінант процесу управління економічною безпекою на мезо- та макрорівні, а також специфічних особливостей регіонів та рівня їх розвитку.

Література:

1. Буркальцева Д. Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України: монографія / Д. Д. Буркальцева. – К.: Знання України, 2012. – 347 с.
2. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Герасимчук З. В. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк: «Надстир'я», 2008. – 243 с.
5. Голікова Т. В. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика : монографія / Т. В. Голікова. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 296 с.
6. Головченко О. М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки : монографія / О. М. Гловченко. – Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2008. – 399 с.
7. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія / А. М. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.
8. Карасев В. И. Стратегии управления предприятием: выбор партнера для стратегического альянса / В. И. Карасев // Вісник національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут» : зб. наук. праць. Тематичний випуск : технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ», 2005. – № 31. – С. 97-101.

9. Криленко І. В. Економічна безпека регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки / І. В. Криленко // Ефективна економіка. – Дніпропетровський ДАУ, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1779>.

10. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М. : «Альпина Бизнес Букс», 2005. – 468 с.

11. Словари и энциклопедии на Академике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/>

12. Хамел Г. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня / Г. Хамел, К. Прахалад / пер. с англ. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. – 625.